

Školitelský posudek

Pavel Kugler: *Ideové zdroje křesťanské demokracie ve střední Evropě v letech 1945-1948.* Disertační práce. Strojopis. Univerzita Karlova, Filosofická fakulta, ústav českých dějin. Praha 2013, 278 s.

Práce Pavla Kuglera se zabývá vývojem a významem křesťansko-demokratických a křesťansko-sociálních stran a hnutí v Československu, Polsku a sovětské okupační zóně Německa (pozdější Německé demokratické republiče) bezprostředně po druhé světové válce, tj. v období, kdy uvedené země sice již ležely v sovětské sféře vlivu a komunisté zde měli značný vliv, avšak režimy v uvedených zemích ještě nelze charakterizovat jako komunistické. V přechodném období, ohraničeném lety 1945-1948, byl ještě určitý prostor pro působení politických stran a hnutí křesťansko-demokratického, resp. křesťansko-sociálního typu. S ohledem na celkový posun doleva, který nastal po druhé světové válce, musely ve všech státech křesťanské strany hledat své nové „místo na slunci“. Ve východní Evropě byla jejich situace navíc ještě komplikována tím, že se tyto strany musely vyrovnat s dominantním vlivem SSSR a sílícím vlivem místních komunistických stran, které se opíraly o ideologii marxismu-leninismu a tudíž otevřeně hlásaly ateismus. Pavel Kugler mapuje situaci ve třech pozdějších komunistických státech. Tyto země se od sebe lišily z hlediska role a síly, kterou v nich hrála katolická církev, všechny však měly tradice poměrně silných křesťanských politických stran a hnutí.

Po úvodu, který obsahuje i přehled a kritiku pramenů a dosavadní literatury a vymezení základních otázek a cílů práce, Kugler svůj text rozdělil do dvou částí. První část je obecná a zabývá se vlivem katolické církve na formování, resp. obnovu křesťanských stran v poválečné Evropě. První část je rozdělena do pěti kapitol, které se zabývají problematikou poválečné perspektivy křesťanských stran, ideovými zdroji činnosti těchto stran v kontextu doby (sociální encykliky katolické církve, tomismus jako filozofický základ křesťanského světonázoru), vývoji myšlenky křesťanské demokracie a cesty stran od politického katolicismu ke křesťanské demokracii, činnosti církví v nových podmínkách a genezi myšlenky křesťanské demokracie ve střední Evropě. Autor ukazuje, že zatímco před druhou světovou válkou a také během války byl často politický katolicismus oporou nedemokratických režimů (Dolfusův stavovský režim v Rakousku, Tisův ľudácký režim za války na Slovensku, fašistický Frankův režim ve Španělsku), po druhé světové válce se

naopak v podobě syntézy myšlenek křesťanství a demokracie stává oporou demokratických režimů, především v západní Evropě (s. 60-61). Tato myšlenka je v zásadě správná, na druhé straně ovšem nelze zapomínat, že až do sedmdesátých let byl politický katolicismus oporou nedemokratických polofašistických režimů ve Španělsku a Portugalsku. Podobné tendence bychom našly i u mnoha režimů v Latinské Americe.

Druhá část práce se týká konkrétních křesťansko-demokratických proudů v poválečné střední Evropě. Autor provedl komparaci českých zemí, Polska a Německa. České země musely být vyňaty z rámce Československa s ohledem na to, že na Slovensku přes jeho vysokou religiozitu a vliv církví žádná křesťanská strana neexistovala.

V českém prostředí se autor soustředil na roli Československé strany lidové jako jediné nesocialistické strany, která však sociálním rozměrem svého programu chtěla být na jednu stranu alternativou k socialismu, na druhé ale nezavrhovala dialog a eventuální spolupráci s ním. Programovou kontinuitu představoval u ČSL křesťanský solidarismus. Únorový převrat roku 1948 ovšem znamenal konec těmto snahám a ČSL se stává trpným přívěskem komunisty ovládané Národní fronty.

Situace v Polsku byla svým způsobem zvláštní. Anexe východních oblastí předválečného Polska do SSSR a připojení někdejších německých území na západě až po Odru a Lužickou Nisu v kombinaci s vysídlením tamního německého obyvatelstva totálně změnilo etnický a náboženský charakter Polska, které se stalo v národnostním i náboženském ohledu homogenní, což o předválečném Polsku v žádném případě neplatilo (1/3 obyvatelstva předválečného Polska tvořily národnostní menšiny, a toto obyvatelstvo bylo z větší části nekatolické). V poválečném Polsku, ovládaném SSSR, tak paradoxně stoupl vliv a význam katolické církve. Pokusem o vybudování silné křesťansko-demokratické strany byl v Polsku vznik Strany práce (*Stronictwo pracy* - SP) Karola Popieła, hledající oporu v dělnickém prostředí, protože na venkově měla již své silné pozice Polská lidová strana (*Polkie stronictwo ludowe* – PSL) Stanisława Mikołajczyka – hlavní opoziční síla vůči Polské dělnické (tj. komunistické) straně. Komunistů se podařilo SP v létě roku 1946 rozbít pomocí frakce *Zryw*, která se zmocnila vedení. Na druhé straně se v Polsku etablovalo hnutí PAX Bolesława Piaseckého, předválečného vůdce fašistické a antisovětské *Falangy*, který se dal po svém zatčení sovětskou tajnou službou v roce 1945 do služeb nového režimu. PAX na jedné straně udržoval kontakty s polským episkopátem, na druhé straně se snažil spolupracovat s nastupujícím komunistickým režimem. Kugler správně nastoluje otázku, zda lze vůbec PAX považovat za křesťanskou demokracii (s. 217). Přes oprávněnou kritiku, které se PAXu dostalo od pozdější antikomunistické opozice i dalších legálních katolických sdružení (Znak a

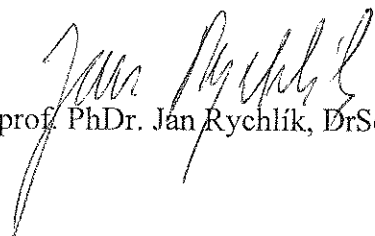
Chrześcijański ruch społeczny, Klub inteligencji katolickiej) nelze popřít, že PAX v prvních letech komunismu v Polsku zřejmě objektivně sehrál i určitou omezenou pozitivní úlohu v podobě možnosti zachování laických katolických struktur. Roli určitého politického uskupení katolíků ovšem nejpozději od roku 1956 v Polsku už nehrál PAX, ale laická organizace Znak.

Situaci v poválečném Německu komplikovalo rozdělení země na okupační zóny a otázka vztahu k předválečnému uskupení *Zentrum* a myšlenkám socialismu. Nově budovaná Křesťansko-demokratická unie (CDU) byla na počátku budována jako celoněmecká a interkonfesijní strana, která na rozdíl od předválečného *Zentra* výslovně neodmítala socialismus. Ovšem postavení CDU v sovětské zóně se s ohledem na existenci nuceně vytvořeného antifašistického bloku začalo rychle lišit od postavení strany v západních zónách Německa. Východní organizace CDU (CDU-Ost) se sice původně snažila být alternativou k socialismu marxistického typu a na základě křesťanských zásad budovat mosty mezi východem a západem Německa, avšak to bylo za dané politické situace nereálné. Vůdci CDU-Ost J. Kaiser a E. Lemmer prosazující tuto linii byli koncem roku 1947 odstraněni zásahem sovětské okupační moci z funkcí a následující rok se definitivně CDU-Ost stala pouhou satelitní stranou Sjedinené socialistické strany Německa (SED), tj. strany východoněmeckých komunistů.

V závěru práce (s. 261-262) Kugler konstatuje, že přes v zásadě shodný politický systém v Československu, Polsku a NDR vykazují křesťanské strany a hnutí v těchto zemích poměrně značné rozdíly. Zatímco ČSL v Československu byla po únoru 1948 persekvována, v NDR se CDU stává jakýmsi spojencem SED. V NDR, kde převažovali evangelíci, se komunistická vláda nevzdala naděje na vybudování loajální státní církve, což se jí do značné míry nakonec skutečně podařilo. V katolickém Polsku a převážně katolickém Československu ovšem něco podobného nebylo možné. V Československu ČSL přestala hrát na dlouhou dobu jakoukoliv politickou roli, Polsko bylo svým způsobem specifické díky existenci organizace „Znak“, která ovšem neměla charakter politické strany. Kugler dále srovnává vývoj ve východní a západní Evropě. Poválečné nebezpečí vítězství komunismu také v některých zemích v západní Evropě, především ve Francii (a dodal bych: také v Itálii), vedlo k tomu, že se křesťanské strany staly více demokratickými. Tento proces koneckonců nakonec proběhl i ve východní Evropě (míněny jsou především tři zmíněné země), ovšem se zpožděním čtyřiceti let.

Práce je napsána se znalostí věci a podle mého názoru plně splňuje požadavky kladené na doktorskou disertační práci. Vytěžení dostupných archívů, dobového tisku a odborné literatury je na dobré úrovni. Proto práci **doporučuji** k obhajobě.

V Praze, 4. února 2013

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.